

KOJE JE GODINE OSNOVANA HVARSKA BISKUPIJA?

Slavko KOVAČIĆ, Split

1. Izvori o nastanku hvarske biskupije

O nastanku hvarske biskupije prvi je pisao splitski kroničar Toma Arhidakon, već sredinom 13. stoljeća, dakle, kad je ta biskupija jedva bila navršila prvo stoljeće svoga postojanja. Naslov 20. poglavlja njegove kronike nazvane »Historia Salonitana« glasi: *Hvarska biskupija* (De episcopatu Farenisi), pa bi se u njemu mogli očekivati obilni podaci o tome. Međutim, stavljen naknadno, kao i svi ostali naslovi u Tominu djelu, slabo odgovara sadržaju, jer od 155 redaka u tom poglavlju samo ih je 18 posvećeno hvarskoj biskupiji.¹ Tu je Toma nadovezao vijesti o nastanku hvarske biskupije na tek nešto malo duži odlomak posvećen konačnom izdvajanju zadarske biskupije iz splitske metropolije, i s pravom, jer sve su te promjene prouzročili isti događaji iz političke povijesti južnohrvatskih krajeva u prvoj polovici 12. stoljeća.²

Spomenuto 20. poglavlje u Tominoj kronici počinje odlomkom u kojem se pripovijeda kako je za novoga zadarskog biskupa bio izabran Lampridije, sin Marihnin. Prema Tomi je odlučujuću riječ u tom izboru imao tadašnji zadarski knez Petrana koji je time izazvao protiv sebe ostala dva ugledna kandidata: Petra, sina Camasijeva, i Martina, sina Manzavinijeva.

Lampridije je g. 1145. od pape Anastazija dobio palij, znak metropolitanskog dostojanstva, s čime je bilo povezano podlaganje nove zadarske metropolije patrijarhu u Gradu (mletačkom). Sve se je to odigralo mimo Splitskana koji, navodno, nisu ni pokušali obraniti stara prava i povlastice splitske Crkve.³ Zatim slijedi odlomak o nastanku hvarske biskupije koji glasi: »Otoci Hvar i Brač bili su u to doba, kao od starine, područje splitske Crkve, a na njima je arhiepzbiter bio neki Crnata, svećenik kapelan iz Splita. Spomenuti su se klerici (Petar Camasijev i Martin Manzavinijev), koji su žudjeli za biskupskom čašću, počeli neprijateljski odnositi prema knezu (Petrani) zbog naklonosti prema Lampridiju. On je, hoteci ih pomiriti sa sobom, jednomu osigurao osorsku biskupiju koju su zajedno s dvjema drugima, tj. krčkom i rapskom bili otrgli od podložnosti splitskoj Crkvi, a pobrinuo se da otočani (Ivarani i drugi), potjeravši arhiepzbitera splitske Crkve, izaberu (za prvoga biskupa) Martina. Spomenuti je knez, naime, bio osvojio te otoke s Mlečanima. Međutim, premda je Martin bio izabran

1 Tu je hvarskoj biskupiji posvećeno 11,6% teksta, zadarskoj 16,1% (25 redaka), a sve ostalo splitskoj povijesti, crkvenoj i općoj (72,2%). Usp. THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, izdao F. Rački, MSHSM, Scriptorum vol.III, Zagrabiae, 1894, 65–70.

2 Usp. Slavko KOVAČIĆ, *Splitska metropolija u 12. stoljeću*, Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka krbavske biskupije održanog u Rijeci 23–24. travnja 1986. godine, Rijeka–Zagreb, 1988, 12–18.

3 Ondje, str. 65–66. – Točan je podatak da je Lampridije dobio palij od pape Anastazija IV. Taj je papa zadarsku biskupiju uzdigao na nadbiskupsku i metropolitansku razinu. Međutim, nije točna godina 1145. (bilo je to g. 1154). Sljedeći papa, Hadrijan IV., novu je zadarsku metropoliju podložio primatskoj vlasti mletačkog patrijarha kojemu je tada sjedište bilo još u Gradežu ili Gradu g. 1155, a ne 1145. Možda je g. 1145. u Tominu rukopisu lapsus calami.

zahvaljujući vlasti zadarskog kneza, ipak nije htio biskupski red primiti u Zadru, nego je otišao u Dubrovnik, gdje ga je zaredio dubrovački nadbiskup Andrija i biskupi ulcinjski i svački. I nije bio uopće podložan zadarskoj Crkvi, a splitskoj je Crkvi ponekad iskazivao dužnu čast.⁴

U navedenu odlomku Toma je o nastanku hvarske biskupije napisao tek toliko koliko je smatrao prijeko potrebnim da osvijetli povijest salonitansko-splitske nadbiskupije, što je i bio predmet njegova historiografskog i kroničarskog zanimanja. O tim događajima sama hvarska biskupija nije sačuvala, nažalost, nikakvih dokumenata, bilo originalnih bilo u prijepisu. Dapače, ona takvih dokumenata uopće nema iz prvih stoljeća svoga postojanja. Nisu sačuvani ni registri pisama izdanih u papinskoj kancelariji u Rimu tijekom 12. stoljeća, pa se tekst ustanovne bule ne nalazi u Vatikanskom arhivu. Tako kronika splitskog arhidakona Tome ostaje jedini povijesni izvor koji o tome izravno govori. Jedini oslonac za provjeru nekih podataka koji su tu doneseni pružaju tekstovi bule pape Anastazija IV, iz g. 1154, kojom je osnovana zadarska metropolija,⁵ i bule pape Hadrijana IV. iz g. 1155, kojom je ovaj papa novu metropoliju podložio mletačkom patrijarhu.⁶

2. *Farlati o nastanku hvarske biskupije*

Prvi i do danas jedini povjesničar koji je izravno i opširno pisao o hvarskoj biskupiji i koji se ozbiljnije bavio mučnim pitanjem o godini njezina nastanka bio je talijanski isusovac Danijel Farlati (1690–1773), još i danas nenadmašeni pisac povijesti svih hrvatskih i ostalih biskupija koje su do njegova vremena postojale na području nekadašnjega velikog rimskog Ilirika. On se u svom djelu »*Illyricum sacrum*« tri puta u tri različita sveska navraćao na to zamršeno pitanje i svaki se put u nedostatku izravnih povijesnih izvora našao u velikoj neprilici.

U navedenu tekstu Tome Arhidakona nastanak hvarske biskupije nije pobliže datiran. S tim je datiran usko povezani nastanak zadarske metropolije, ali s netočnom godinom 1145. Budući da ni u Farlatijevo doba još nije bio poznat prijepis bule Anastazija IV. iz g. 1154., koja daje točan kronološki podatak o osnivanju zadarske metropolije, on se poveo za Ivanom Lucićem. Odbacio je Tomini i Dandolov podatak da je tu metropoliju ustanovio papa Anastazije IV., a kao točnu i sigurnu uzeo u Tominoj kronici navedenu godinu 1145.⁷ Tako su se i Lucić i Farlati

4 Budući da je taj tekst jedini povijesni izvor koji izravno govori o nastanku hvarske biskupije, dobro je ovdje navesti i latinski originalni odlomak koji glasi: »*Istis uero temporibus sicut ab antiquo, insule Faron et Bratia erant dioeceses ecclesie Spalatensis; arhipresbiter uero erat in eis quidam Cernata sacerdos capellanus de Spalato. Predicti autem clerici, qui ad episcopatum an/helaverant, ceperunt inimicari comiti ob favorem Lampredii. Qui uolens eos sibi pacatos efficere, uni consensit episcopatum Apsarensem, quem cum duobus aliis episcopatibus, scilicet Ueglensi et Arbensi, a subiectione Spalatine ecclesie subtraxerat; Martinum uero fecit eligi ab insulanis, expulso archipresbitero ecclesie Spalatensis; nam comes predictus cum Uenetis earundem occupauerat dominium insularum. Et quamuis Martinus potestate Jaderensis comitis fuisset electus: noluit tamen Jadere consecrari; sed profectus Ragusium consecrationem suscepit ab Andrea archiepiscopo Ragusino et ab episcopis Dulcinensi et Suacensi. Et nullam subiectionem faciebat Jaderensi ecclesie, sed Spalatensi debitam reuerentiam exhibebat quandoque.*« THOMAS ARCHIDIACONUS, nav. dj., 66–67.

5 Donosi je Tadija SMICIKLAS, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, II*, Zagreb, 1904, br. 78, str. 76–79.

6 Ondje, br. 79 na str. 79–80. – Papa je posebnim pismom o tome obavijestio zadarskog nadbiskupa-metropolitu i njegove sufragane (ondje, br. 80 na str. 81).

7 Usp. gore bilj. 3. Lucić je o tome napisao: »*Dandolo se od Arhidakona u tome razlikuje što donosi, da je Anastazije odobrio zadarsku nadbiskupiju, a Hadrijan patrijarhov primat nad njom, dok Arhidakon pripisuje sve Anastaziju godine 1145, kad je živio Eugen III., a ne Anastazije. Uza sve to, premda se Arhidakon vara u papinu imenu, vidi se iz spisa izdana sljedeće godine (1146) u kom se Lampridije naziva zadarskim nadbiskupom, da je stavio točnu godinu...*« (Ioannes LUCIUS, *De regno Dalnatie et Croatiae libri sex*, Amstelodami 1668, 136). Čudno je, da su se Lucić i poslije Farlati oslonili na taj dokumenat iz g. 1146. u kome se Lampridije naziva »nadbiskupom«, kad su dobro znali da su se već Lampridijevi prethodnici Miha i Petar počeli samovlasno kititi tim naslovom (usp. KOVAČIĆ, nav. dj., str. 15–16, gdje u bilj. 28 treba ispraviti broj stranice u Lucićevu djelu, jer je tiskarskom pogreškom mjesto 135 stavljeno 155).

u svojim zaključcima o vremenu nastanka hvarske biskupije oslanjali na pogrešnu pretpostavku. Pritom je Lucić bolje prošao, jer pišući kraće i usputno o toj biskupiji nije ni pokušao odrediti točnu godinu.

Za ovu je temu zanimljivo i važno pitanje razmotriti što je o počecima hvarske biskupije i o godini njezina nastanka napisao Farlati. On je o tome prvi put pisao u trećem svesku svoga djela, obrađujući u okviru povijesti splitske nadbiskupije razdoblje nadbiskupa Gaudija (1136–o.1153). Tu je dijelom prepričao, a dijelom doslovno naveo prva tri odlomka iz 20. poglavlja kronike splitskog Arhidakona pa dodao: »*To su počeci hvarske biskupije koje treba staviti u približno g. 1146., poslije nego što je bila ustanovljena zadarska metropolija.*«⁸

U četvrtom svesku toga djela, u kojemu se obrađuje povijest sufraganskih biskupija splitske metropolije, opet je o tome pisao i to dakako, počinjući pisati o povijesti hvarske biskupije, ali taj put, naravno, opširnije. Zaključio je: »*To su počeci hvarske i bračke biskupije koje treba staviti u godinu približno 1147., pošto je zadarska metropolija bila zakonski ustanovljena.*«¹⁰ Malo prije toga, govoreći općenito o povijesti otoka Hvara, dodao je da je taj otok, »*pošto je oko g. 1150. postigao biskupijsko pravo i ime, skupa s Bračom, Visom, Korčulom, Mljetom i drugim otocima ili otočićima, koji se nalaze između njih ili oko njih, srastao u jednu biskupiju.*«¹¹ Tu je godinom približno 1150. htio označiti vrijeme kanonskoga priznanja nove hvarske biskupije (»*jus et nomen episcopale adeptae*«), a ne prvoga početka.

Napokon, obrađujući u petom svesku povijest zadarske Crkve, i to doba njezina prvog nadbiskupa Lampridija (o.1145–1179),¹² po treći je puta pisao o nastanku hvarske biskupije. Tu je još jasnije nego prije izrazio svoj posve utemeljen zaključak, da je glavni razlog svih promjena u crkvenoj organizaciji tadašnje Dalmacije bio u tome što Mletačkoj Republici nije odgovaralo da biskupi s područja što ga je ona zauzela budu bliže povezani s onim biskupima koji su i dalje ostali pod vlašću ugarsko-hrvatskoga kralja.¹³ S obzirom na hvarsku biskupiju, kao jedan od važnijih razloga njezina osnivanja toga je puta spomenuo želju zadarskog kneza Petrane, da umnažajući broj sufraganskih biskupija uveća ugled i crkvenu vlast novoga zadarskog metropolite, što je postigao kad je otprije postojećim otočkim biskupijama: osorskoj, krčkoj i rapskoj dodao još i novu, hvarsku. Tek poslije toga razloga naveo je Petranin, prema već navedenoj Tominoj vijesti, motiv čisto osobne naravi radi kojega je bunio vjernike na srednjodalmatinskim otocima protiv vlasti splitskog nadbiskupa, njihova dotadašnjeg ordinarija, i poticao ih da poslije odvajanja od splitske nadbiskupije za svoga prvog biskupa izaberu Zdranina Martina Manzavinijeva. Želio je, naime, na taj način ublažiti Martinovo neraspoloženje što prigodom izbora na biskupsku stolicu u Zadru knez nije podupro njegovu, nego Lampridijevu kandidaturu.¹⁴

Tomin podatak o redanju prvog hvarskog biskupa Martina u Dubrovniku Farlati je u svom četvrtom svesku bio protumačio Martinovim strahom da redanjem u Zadru ne povrijedi metropolitanska prava splitske nadbiskupije na Hvar i susjedne otoke, a da redanjem u Splitu ne izazove protiv sebe zadarskog kneza i mletačke vlasti. To što se Martin navodno (prema Tomi) poslije redanja nije podlagao zadarskoj Crkvi, a splitskoj »ponekad iskazivao dužnu čast«, prikazao je kao znak Martinove razboritosti.¹⁵ Međutim, vraćajući se na to pitanje u

8 Lucić samo kaže da je to bilo »*poslije Lampridijeva izbora za zadarskog nadbiskupa, tj. poslije g. 1144.*« (LUCIUS, nav. dj., str. 144). Nije jasno zašto je tu stavio g. 1144, a ne 1145, koju je prihvatio od Tome kao točnu godinu uzdignuća zadarske biskupije na nadbiskupiju. Čini se, da se tu ne radi o tiskarskoj pogrešci, jer ona stoji i u prvom izdanju iz g. 1666, amsterdamskom i frankfurtskom.

9 Daniel FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, Venetiis, 1765, 177.

10 ISTI, *Illyricum sacrum*, IV, Venetiis, 1769, 242.

11 Ondje, str. 239.

12 Nije jasno na temelju čega je Farlati pretpostavio da je Lampridije bio izabran na biskupsku stolicu u Zadru »*oko g. 1141.*«, kad se on u izvorima prvi put spominje g. 1146. Usp. ondje, str. 241.

13 Usp. ISTI, *Illyricum sacrum*, V, Venetiis, 1775, 57. O tome v. još KOVACIĆ, nav. dj., 14.

14 Usp. FARLATI, nav. mj.

15 ISTI, nav. dj., IV, 241.

petom svesku izostavio je sva ta tumačenja; dapače, izričito je opozvao ono što je o tome bio napisao u povijesti hvarske biskupije.¹⁶

3. Kad je osnovana hvarska biskupija?

Farlati nije ni najmanje prikrivao svoju nesigurnost u pokušaju da točno odredi godinu nastanka hvarske biskupije i godinu njezina kanonskog priznanja od strane Svete Stolice. Kad se već o tome nije sačuvala nikakva papinska bula, a za bulu kojom je osnovana zadarska metropolija, kako je već spomenuto, Farlati nije znao, morao se u svemu služiti pretpostavkama i nagađanjem. Glavni razlog što je nastanak te biskupije stavljao najprije u »približno g. 1146«, a zatim u »približno g. 1147.« bilo je njegovo već spomenuto uvjerenje da je g. 1145. papa Eugen III. ustanovio zadarsku metropoliju. Smatrao je opravdanim na temelju toga pretpostaviti da je sljedećih godina, tj. g. 1146. ili najdalje g. 1147/1148, zadarski knez uz pomoć mletačkih vlasti uspio otcijepiti srednjodalmatinske otoke od splitske nadbiskupije pa od njih, i bez prethodna papina pristanka, ustanoviti novu biskupiju. Činilo mu se mogućim da je taj pristanak Svete Stolice, neophodan za zakonit osnutak nove biskupije, dobiven tijekom nekoliko sljedećih godina ili, kako se on izrazio, »približno g. 1150.« S obzirom na to priznanje računao je i na mogućnost koju je, čini se, smatrao vjerojatnijom, da do službenog priznanja u Rimu nikad nije ni došlo, nego da su zakonitost toj biskupiji neizravno priznali tek poslije više desetljeća postojanja pape Aleksandar III. (1159–1181) i Inocent III. (1198–1216), rješavajući pitanje njezine pripadnosti zadarskoj ili splitskoj metropoliji i konačno je dosudili splitskoj.¹⁷

Međutim, sve te pretpostavke i domišljanja obara činjenica da zadarsku metropoliju nije osnovao g. 1145. Eugen III, nego devet godina poslije toga Eugenov nasljednik Anastazije IV. (1153–1154). Važno je naglasiti da je u Anastazijevoj buli »Licet universalis« od 17. listopada 1154, kojom je zakonito ustanovljena zadarska metropolija, među sufraganskim biskupijama te nove metropolije navedena i hvarska.¹⁸

Dakle hvarska biskupija spominje se prvi put u postojećim povijesnim vrelima 17. listopada 1154. i to u papinskom dokumentu kojim je osnovana zadarska metropolija. Prema tome ona nije nastala »iza kako je zadarska metropolija bila zakonski ustanovljena«¹⁹, nego istodobno ili možda koju godinu prije. Sigurno je da zakonito postoji barem od godine 1154, a vjerojatno je kanonsko priznanje postigla baš te godine. Mletačke vlasti su zacijelo u istoj molbi tražile i dobile odobrenje od Svete Stolice za novo uređenje crkvene organizacije na području kojim su oni zavladali, a u to novo uređenje svakako je ulazila i nova hvarska biskupija. Upravo se tada

16 ISTI, nav. dj., V, 57, gdje se izričito kaže: »*Huc revoca quae dicta sunt in episcopis Pharensibus.*«

17 On je smatrao da je osnovana bez papina odobrenja. Zato je opisu početaka hvarske biskupije dodao: »(...) *quae ut legitima essent, accederet oportebat auctoritas et approbatio Sedis Apostolicae; sed hujus episcopatus institui nullum extat pontificium diploma (...); tacito quodam assensu et iudicio declararunt Alexander III et Innocentius III (...).*« ISTI, nav. dj., III, 177. – Slično se izrazio u IV. svesku: »*At enim hujus episcopatus conditi nullum extat diploma pontificium; eum tamen a Romano Pontifice ratum habitum et confirmatum fuisse, si non expresse ac diserte, certe tacito quodam consensu et iudicio, declararunt Alexander III et Innocentius III.*« (ISTI, nav. dj., IV, 242).

18 U tom dokumentu poslije oduljeg uvoda ovako je izražena papina odluka: »(...) *te venerabilis in Christo frater Lampredi honore pallii statuimus decorandum et super quatuor subscriptos episcopos archiepiscopum ordinandum, decreto quidem valituro in perpetuum; statuentes, ut commissa tuo pontificio civitas Jadertina perpetuis temporibus metropolis habeatur, cui nimirum Absarensis, Veglensis, Arbensis et Farensis episcopatus tanquam sue metropoli subiacebunt, et eorum episcopi tibi tuisque successoribus, sicut metropolitanis suis plenam obedientiam semper impendant (...).*« SMIČIKLAS, *Diplomatički zbornik...*, II, br. 78 na str. 77.

19 Tako se izrazio Farlati: »... *post metropolim Jadertinam stabilitam...*« (nav. dj., III, 177) i »... *post metropolim Jadertinam rite constitutam...*« (nav. dj., IV, 242), a još prije Lucić: »... *quod post electionem Lampredii in archiepiscopum Jadrae...*« (LUCIUS, nav. dj., 144).

splitska Crkva nije mogla uspješno protiviti tom otcjepljenju njoj tako blizih otoka i novoj podjeli metropolije, jer je, čini se, baš papa Eugen III. g. 1150. ili sljedećih godina udario kaznom svrgavanja splitskog nadbiskupa Gaudija zbog prekršaja sakramentalne discipline prigodom ređenja novoga trogirskog biskupa,²⁰ a Split je dobio novog nadbiskupa tek poslije višegodišnje sedisvakancije. Dapače, sve da i nije bilo te neprilike, pa ni navodne zavisti zbog koje Splićani nisu poduprli prijedlog tadašnjeg njihova arhidakona Lukara, da on pođe u Rim braniti stara prava salonitanske Crkve, ne bi se bila mogla spriječiti popustljivost papa Anastazija IV. i Hadrijana IV. prema mletačkim zahtjevima. Oni su u novonastalim prilikama u Italiji, kad je g. 1154. stigao u nju s vojskom novi car Fridrih I. Barbarossa, morali računati na pomoć i zaštitu moćne »Kraljice mora«.²¹

Na koncu bi još trebalo reći samo to da već spomenuta Farlatijeva pretpostavka, prema kojoj je hvarska biskupija ustanovljena na protuzakonit način – tj. bez pristanka splitskog nadbiskupa koji je do tada na tim otocima vršio redovitu biskupsku vlast – mimo odluke neke zakonite sinode i prije odobrenja Svete Stolice, *nije utemeljena na izvorima*, iako ni tu mogućnost, strogo govoreći, izvori ne isključuju. Sasvim je drugačiji slučaj s naslovom »nadbiskup« kojim su se zadarski nadbiskupi počeli kititi već dvadesetak godina prije nego im je zakonito odobren, jer tu činjenicu potvrđuju izvori.²²

S obzirom na hvarsku biskupiju *najvjerojatnija je pretpostavka, da je ona iste godine 1154. osnovana i potvrđena od Svete Stolice* te da su obje bule pape Anastazija IV, nažalost, poslije izgubljene; ona kojom je ta biskupija kanonski osnovana i ona kojom je za njezina prvog biskupa bio potvrđen Martin Manzavinijev – izdane 17. listopada 1154. – kao i bula »Licet universalis« kojom je kanonski ustanovljena zadarska metropolija.

Dobro je dodati još i to da vijest o Martinovu biskupskom ređenju u Dubrovniku Toma zacijelo nije izmislio, a razlog je tomu mogao biti, i najvjerojatnije je i bio, u odsutnosti ili kakvoj drugoj spriječenosti prvoga zadarskog metropolite Lampridija, da u odgovarajućem roku obavi taj svečani čin. Tominu tvrdnju prema kojoj Martin »uopće nije bio podložan zadarskoj Crkvi« treba, dakako, odbaciti ako se ona odnosi na cijelo vrijeme njegova dugog biskupovanja (1154–1175. i opet 1177–1184). Međutim, točno je, da je Martin »ponekad iskazivao dužnu čast splitskoj Crkvi«. Ako on to nije činio u prvih trinaest godina biskupovanja, svakako jest od g. 1167. do 1180. kada su srednjodalmatinski otoci zajedno sa Splitom i dijelom hrvatske obale istočno od rijeke Krke bili pod bizantskom vlašću, a zatim pod vlašću hrvatsko-ugarskih kraljeva. Njega je g. 1175. splitski metropolita Arnir čak bio maknuo s biskupske stolice zbog, kako su mislili, neizlječive bolesti, ali je on ozdravio i g. 1177. prema papinoj odluci, nastavio službu.²³

20 Usp. FARLATI, nav. dj., III, 179 i KOVAČIĆ, nav. dj., 16 s bilj. 36; 17.

21 Usp. KOVAČIĆ, nav. dj., 17–18.

22 Usp. ondje, 16.

23 Usp. ondje, 31.

ZUSAMMENFASSUNG

In welchem Jahr wurde das Bistum von Hvar errichtet?

Der Autor analysiert die historischen, leider sehr spärlichen Quellen, dann die Hypothesen und Schlüsse von Daniel Farlatti, der sich als einziger mit dem Zeitpunkt der Gründung des Bistums von Hvar befaßt hat. Als Ergebnis dieser Arbeit faßt der Autor folgende Punkte zusammen:

- 1. Dieses Bistum wurde wahrscheinlich im Jahre 1154 gegründet. Zu diesem Zeitpunkt nämlich wurde es in der Urkunde der Gründung der kirchlichen Metropole von Zadar erwähnt.*
- 2. Es ist möglich, daß das Bistum von Hvar schon einige Jahre vorher, obwohl nicht kanonisch, errichtet wurde.*
- 3. Es gibt Gründe anzunehmen, daß möglicherweise zwei Urkunden und zwar a) jene, durch die Errichtung dieses Bistums anerkannt wurde und b) jene, durch die Wahl des ersten Bischofs Martin bestätigt wurde, beide leider verlorengegangen, am selben Tag ausgestellt wurden wie auch die Urkunde von der Errichtung der kirchlichen Metropole von Zadar, d.h. 17. 10. 1154. Es ist außerdem sehr wahrscheinlich, daß alle Fragen um die neue kirchliche Organisation in diesem Teil Dalmatiens, der einige Jahre vorher unter die venezianische Herrschaft geraten ist, zusammen behandelt wurden. Farlatti kannte die Urkunde von Anastasius IV. nicht, durch die Zadar als kirchliche Metropole errichtet wurde. So kann man verstehen, daß Farlattis Hypothesen und Schlüsse über den Zeitpunkt der Errichtung des Bistums von Hvar anders sind.*

(übrs. I. TOMLJENOVIC)